

1921

1921. január 8.

A pécsi polgárság vezetői küldöttséget menesztettek Belgrádba. Négy napig ott-tartózkodásuk alatt nem sikerült bejutniuk Nikola Pašičhoz, egyedül Drašković belügyminiszter állt velük szóba, de nem belügyminiszterként, hanem mint pénzügyminiszter-helyettes.

Szűts 1991, 119.

1921. január 18.

A belgrádi oktatási minisztérium rendeletében a magyar középiskolások számára kötelezővé tette a hazafias Jugoslovenski sokolhoz történő csatlakozást. Ettől kezdve üldözték, 1924-től kezdve pedig rendelettel tiltották az iskolai vállaláserkölcsei, pasztorális egyesületek működését, így a Mária-kongregációk tevékenységét is.

Salacz 1975, 108.

1921. január 21.

Elfogadták a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság alkotmányát, mely kimondta: „Az állampolgárság az egész királyságban egységes. Valamennyi polgár a törvény előtt egyenlő.” (4. §). A Szerbek, Horvátok, Szlovének királyságának alkotmánya. A magyar szöveget fordították dr. Gráber László és dr. Kalmár Elemér ügyvédek; Subotica – Minerva Nyomda- és Lapkiadó RT. [1921] 32 p.

1921. január 27.

A sajtó közölte a Pécs–baranyai Köztársaság autonómia-tervezetének részleteit. Ebben ez olvasható: Önkormányzati tervezet a trianoni békeszerződéssel Magyarországnak ítélt, az SHS állam katonai megszállása alatt álló terület igazgatására.

Szűts 1991, 120.

1921. január 31.

Az 1921-es jugoszláviai népszámlálás adatait csak 1932-ben tették közzé a *Statistikai Évkönyvben* (*Statistički godišnjak 1929*. I. knj. 69. Beograd, 1932). A legfontosabb adatokat

Fekete Lajos közölte *A magyar kisebbség politikai és gazdasági helyzete Jugoszláviában* című tanulmányában. (*Kisebbségvédelem*, 1938. 6. sz. 29–40.)

Bánság

Összes népesség

Ebből magyar

A bánság lakóinak számához viszonyítva %-ban

Az összmagyarság számához viszonyítva %-ban

Dunai	2 107 658	385 526	18,29	82,44
Szávai	2 336 739	51 648	2,21	11,05
Drávai	1 037 838	14 426	1,39	3,08
Drinai	1 354 200	11 033	0,82	2,36
Vrbászi	824 556	880	0,11	0,19
Moravai	1 211 812	281	0,02	0,06
Vardári	1 386 091	157	0,01	0,03

Tengermelléki

	786 357	105	0,01	0,02
Zétai	782 972	88	0,01	0,02

Belgrád város

	152 658	3 514	2,30	0,75
--	---------	-------	------	------

Összesen 1921-ben

	11 984 911	467 658	3,90	100,00
--	------------	---------	------	--------

Kisebbségvédelem, 1938. 6. sz. 30.

A délszláv hatóságok újabb népszámlálást végeztek. Eszerint Bácska, Bánát és Baranya területén összesen 1 380 413 lakos élt, közülük 379 740 (27%) vallotta magát magyarnak. Valamivel későbbi pontosítás szerint Szlavóniában, a Muraközben és a Muravidéken további 68 390-en vállalták magyarságukat. Szlovéniában 14 897, Boszniában 2793, Szerbiában 2165, Montenegróban 13 fő vallotta magát magyarnak. Ennek alapján a hivatalos közlemény szerint a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén 1921 elején 4 720 79 magyar élt. Ha figyelembe vesszük, hogy közben 39 272-en elhagyták a megszállt területet, az 1919-es rögtönzött népszámláláskor kimutatott 379 740 magyarhoz képest szembeötlő a különbség. (Irodalom: *Definitivni rezul-*

tati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine)

Mészáros 1981, 88.

A megtartott népszámlálás szerint a trianoni békével Magyarországtól Jugoszláviához csatolt Dél-Baranyát, Bácskát és a Bánságot magába foglaló Vajdaságnak 1 380 413 lakosa volt, akik közül 720 306 vallotta magát római katolikusnak, 475 485 görögkeletinek, 133 886 protestánsnak, akik közül kereken 49 000 volt a református, s ebből 36 000 a magyar, s ugyanakkor 18 777 volt az izraeliták száma. A népszámlálás az új Jugoszláviában a Vajdaságon kívül csak Horvátországban és a hozzácsatolt Muraközben, valamint Szlovéniában a Muravidéken mutatott ki jelentősebb számú, túlnyomó többségében katolikus magyart: 70 553-at, illetőleg 14 897-et.

Salacz 1975, 108.

A Bácskát, Bánságot és Dél-Baranyát magába foglaló Vajdaságnak a mai napon tartott népszámlálás szerint 1 380 413 lakosából 721 306 fő római katolikus, 475 485 ortodox (görögkeleti), 133 886 protestáns, 18 777 izraelita volt. Magyar anyanyelvűnek 382 070 fő vallotta magát. Horvátországban 70 553, Szlovéniában pedig 14 897 magyar nemzetiségű élt.

Balogh–Gergely 1993, 181.

A szabadkai Népkörben az első előadásokat már 1921-ben megtartották. [...] A Délvidéken a Torontáli Közművelődési Egyesület volt az egyetlen nagyobb kulturális egyesület, ennek hatása és munkaköre azonban nem tudott Torontálon túlterjedni. Mégis Nagybecskerekéről indult el dr. Mara Jenő és dr. Farkas Geiza irányítása mellett az első nagyobb kulturális akció, amelynek a célja az volt, hogy a Becskereken élő hivatásos magyar színészek és a Becskereken igen szép munkát végző műkedvelők egybefogásával állandó magyar színtársulatot létesítsenek. A terv, amelyet két lelkes magyar színész, Nyárai Rezső

és Deák Kornél dolgozott ki, hogy hatvantagú színtársulatot szervezzenek, amely „stagione”-szerűen előadásokat tart az egész Délvidéken. A terv a kivitelezések stádiumán sem juthatott túl [...] A hivatalos álláspont a magyar színházzal szemben az volt, hogy a magyarság létesíthet állandó színházat, de a színészek csak jugoszláv állampolgárok, vagy csehszlovák, vagy román állampolgárok lehetnek. Földes Sándor felvidéki magyar színigazgató megpróbálkozott ennek a nehézségnek a leküzdésével. [...] A magyar színészet ügye mégis előbbre jutott, éspedig a magyar műkedvelők érdeméből. Az első műkedvelő előadást a Katolikus Legényegylet rendezte Szabadkán Mamuzsics József szervezésében. [...] A Katolikus Legényegylet elnöke, dr. Nacsa Lajos szabadkai hitoktató felismerte, hogy a feladat megnövekedett [...]. A bunyevác támadások következtében azonban a legényegylet munkáját betiltották. A hivatalos vád az volt, hogy a Katolikus Legényegylet nem katolikus, hanem magyar munkát végez elsősorban, ami megengedhetetlen, mert az egyesület alapszabálya szerint nem áll nemzeti alapon, és tagjai között éppen úgy vannak bunyevácok, mint magyarok. [...] A Katolikus Legényegylet által kezdett munkával párhuzamosan, de ebből kisarjadtan megkezdődött a Népkörben is a műkedvelői színjátszás. A kezdeményezők itt régi magyar színészek voltak, Garay Béla és Szabó Hangya Márton. [...] A Népkör maga tulajdonképpen a kispolgárságnak volt az otthona, és még abban a gondolkodásban élt, amely annak a független pártnak volt a hagyománya, amelyből a Népkör kialakult. [...] A Magyar Párt számára igen fontos volt, hogy a Népkör tisztán kulturális egyesület legyen, mert állandóan fenyegetett az a veszély, hogy az átgondolás nélküli politizálás, amely szinte hagyományosnak látszott a Népkörben, olyan külön utakra vezethet, amelyek az egész délvidéki magyarságra nézve veszélyessé válhatnak.

Csuka 1995, 128–134.

1921. február 15.

A Pécsi Újság Franchet d'Esperey és a baranyai kérdés címmel interjú közölt a francia tábornokkal. (Eredetileg tévesen: 1920. február 15.)

Szűts 1991, 123.

1921. április 18.

Pécs város közgyűlésén Linder Béla javaslatot terjesztett elő arról, hogy kérjék az antanthalmaktól a megszállás öt esztendővel történő meghosszabbítását. Majd néhány nappal később azt írja, hogy az öt éves megszállás nem megoldás, „rendezett közjogi állapotot kell teremteni, vagyis anexiót” [az SZHSZ-állam részéről].

Szűts 1991, 128–129.

1921. május 23.

A belügyminiszter újabb rendelete enyhített az Obznana szigorán, és engedélyezte a szakszervezeti munkát, amennyiben annak vezetősége garantálta, hogy politikai szempontból semleges tevékenységet folytat.

Mészáros 1981, 123.

1921. május

Szabadka új képviselő-testületet kapott, amelybe először neveztek ki magyar tagokat is. A magyarok és a zsidók közül bekerültek: dr. Nagy Ödön, dr. Szántó Gábor, Kuthy Jenő, Nagy Ferenc, Kunszabó András, Varga Mihály, Vigh Lipót, Gábor Gerő, Reiger Imre, Horváth Bálint, Piri György, Futó Béla, Gál Péter, Kiss Lajos, Dobó Béla, dr. Rabstein Mátyás, Fekete Dénes, dr. Milkó Izidor, Bubori Péter, dr. Varga György, Lichtneckert Gerő, Werner Rezső, Berger János, Karsai Bertalan, Kanyó Antal, Takács József, Rigó István, dr. Tordai Izsó, dr. Klein Adolf. Ekkor már Szabadkán Dobanovacski Pál volt a főispán, aki dr. Nagy Ödönnek megengedte, hogy magyarul szólaljon fel, arra való hivatkozással, hogy ha a kormányzat magyarokat kinevez a képviselő-testületbe, akkor elismerte azon jogukat, hogy magyarul szólaljanak fel.

Csuka 1995, 17.

Kutas-pusztán, egy tanyasi kúrián dr. Sántha György elnökletével, családi ünnep ürügyén, a messzi vidékről érkezett vendégek, intellektuelek, gazdák, papok és néhány magyar újságíró részvételével egy magyar párt létrehozásának terve kapcsán titkos megbeszélést tartottak. Ebben a kúriában beszéltek meg először a Magyar Párt programjának alapelveit. Az elgondolás az volt, hogy a délvidéki magyarság részére olyan eszközt kell teremteni, amely lehetővé teszi a magyar érdekek védelmét. Már ekkor felmerült a gondolat, hogy a politikai, a gazdasági és a kulturális kérdéseket teljesen szét kell választani. A bánátiak azon az állásponton voltak, hogy a Torontáli Magyar Közművelődési Egyesületet országos jellegűvé kell kifejleszteni, és a délszláviai magyar kulturális élet rendezése a jövőben ennek az egyesületnek a feladata legyen.

Csuka 1995, 52.

Meglehetősen tervszerűtlenül kezdődött a magyar szervezkedés a Délvidéken, a Bácskában. Két kiindulási pont volt. Az egyik Szabadka, a másik Zombor. Szabadkán ugyancsak volt két olyan pont, amelyből a szervezkedési vágy sugárzott ki. Az egyik a Gazdakör, a másik a Népkör volt, amelyet eddig Függetlenségi Körnek neveztek. A zombori szervezkedés megindítója dr. Falcione Árpád, volt magyar országgyűlési képviselő és dr. Palásthy Ödön voltak. Mindketten a régi munkapárt politikusai. Szabadkán a Népkör, amelynek az elnöke dr. Pleszkovics Lukács volt, a város utolsó magyar főispánja, a függetlenségi pártnak szabadkai exponense szemben állott a Gazdakörrel, amelynek vezetői dr. Bíró Károly, az utolsó szabadkai magyar polgármester, dr. Janiga János, volt magyar országgyűlési képviselő, a munkapárt emberei voltak. Az igazi munkát mégis a Gazdakörből kiindulva kezdte meg Törley Bálint földbirtokos, aki később magyar államtitkárként halt meg. Törley nagy tekintélyű, széles látókörű ember volt, aki megtalálta a kapcsolatokat Nagybecskerekkel és Zomborral

is, és különösen a zombori kezdeményezőket vonta magához.

Csuka 1995, 48.

Pleszkovics Lukács elképzelése már ekkor az volt, hogy nem kizárólag magyar szervezkedésre van szükség, hanem a délvidéki népek együttes megszervezésére. Szerinte a délvidéki szerbység egy része „magyar érzelmű”, tehát magyarok, németek, de különösen a bunyevácok összefogásával egy „vajdasági mozgalmat” kell teremteni.

Csuka 1995, 49.

A bánátiak és a szabadkaiak elgondolása az volt, hogy a magyarságnak távol kell tartania magát a szerbek és a horvátok mindinkább eldurvuló háborúskodásától, nehogy még súlyosabbá váljon a helyzete. Különösen a dél-bánátiak, akiknek jelentős kapcsolataik voltak Belgráddal, úgy vélték, hogy a belgrádi kormányzattal való tisztes és önérzetes megegyezésekkel lehet majd biztosítani a magyar érdekeket, mindenesetre el lehet érni a sérelmek orvoslását.

Csuka 1995, 52–53.

Tulajdonképpen Zomborból indult ki a gondolat, hogy a Délvidék, vagy ahogyan akkor már nevezték: a Vajdaság magyar mozgalmanak vezetője nem kell hogy régi, a kicsinyes pártharcokban kipróbált – ami majdnem azt jelentette, hogy lejáratott – politikus legyen, a fő, hogy tekintélyes, határozott és kockázatot vállaló ember legyen. Így esett a választás dr. Sántha Györgyre. Magyar volt, anyagilag teljesen független, Szabadkán és messze környéken rendkívüli népszerűséget szerzett évtizedes sebészorvosi munkájával, a szerb–bunyevác nemzeti tanács már az első napokban eltávolította a szabadkai Mária Valéria kórház sebészeti osztályáról. Sántha György vállalta, hogy megkezdi Szabadkán a szervezési munkát.

Csuka 1995, 49.

A magyar szervezkedés megindítói természetesen anyagilag független emberek, földbirtokosok, ügyvédek voltak, mert anyagilag függő helyzetben lévő magyar nem kockáztathatta a kenyerét.

Csuka 1995, 50.

A szabadkai kezdeményezéshez egymás után csatlakoztak a magyar városok és falvak vezetői. A Tisza menti szervezkedésnek Zenta lett a központja, s a munkát dr. Sóti Ádám és dr. Csettle János irányította. Adán dr. Király Károly, Magyarkanizsán dr. Batta Péter állottak elsőként a szervezkedés élére. Már 1921-ben, tehát a Magyar Párt formális megalakulása előtt, az egész délszláv területre és nem csak a Délvidékre, hanem a horvátországi és a szlavóniai magyar szórványokra is kiterjedő szervezkedés folyt, melyben részt vettek a katolikus papok is. Szenttamáson Berecz Kálmán plébános, Topolyán Barsi Viktor plébános, Horgoson Virág István plébános, Adorjánban Horvát János plébános, Újvidéken Fáth Ferenc apátplébános, Magyarkanizsán Marton Mátyás prépostplébános és rajtuk kívül a fiatal káplánok egész sora csatlakozott a mozgalomhoz, ami nem kis kockázatot jelentett a számukra.

Csuka 1995, 51.

A magyar mozgalom vezetői közül főként a torontáliak dolgoztak azon, hogy eloszlassák a belgrádi gyanakvást. Irántuk több volt a bizalom Belgrádban, mert élénkebb kapcsolataik voltak a szerb politikusokkal, és nem kerülhettek abba a gyanúba, hogy nem csak Budapest, hanem Zágráb felé is tekintenek. A bácskai magyar vezetők között többen voltak akkor már, akiket azzal gyanúsítottak, hogy szívesebben dolgoznának együtt Zágrábbal, mint Belgráddal. Éppen ezért az előkészítő tárgyalásokban dr. Várady Imre vezetésével főként a torontáli magyar vezetők vettek részt, akik csupán addig mentek el, ameddig a titokban tartott megbeszéléseken megnyerték valamennyi magyar politikus felhatalmazását. A

belgrádi politikusok állandóan valamiféle ígéreteket követeltek a magyarságtól. [...] Pártpolitikai szempontból azonban semmiféle ígéretet a torontáli közvetítők nem tehettek. Azt a nagyon sokszor hangsúlyozott kívánságot, hogy a magyarság valamelyik nagy országos párt keretein belül helyezkedjen el, visszautasították.

Csuka 1995, 56.

Várady Imre egy 1909-es országgyűlési beszédében utalt a szerb radikálisok agrárreformjára, amelyet példaként állított pártja, a 48-as függetlenségi párt elé, amely nyíltan együttműködött a szerb radikálisokkal.

Lőrinc 1977, 20.; További részletek Csuka 1995, 74.

A Radikális Párt egyik szárnya, amelynek vezetője a balkáni politika nagymesterének, Pasics Nikolának ellenfele, Prótics Sztoján volt, tanúsította a legtöbb megértést a magyar törekvésekkel szemben. Prótics Sztoján, akiben nem volt meg a legtöbb délszláv politikus türelmetlen sovinizmusa, eléggé jól volt informálva a vajdasági viszonyokról és az volt a véleménye, hogy a hirtelen minden átmenet nélkül a nemzeti kisebbség sorsára jutott magyarság iránt az új államalakulatnak megértést és megbecsülést kell tanúsítania. Már 1920-ban egy magyar újságírónak adott interjújában azt mondta, hogy a szerbségnek fel kell ismernie a magyarság nehéz helyzetét, és az államnak meg kell könnyíteni a magyarság beilleszkedését az új állami keretekbe.

Csuka 1995, 57.

A Demokrata Párt vezetői közül Davidovics Lyuba, ez a valóban européer szerb államférfi már a kezdet kezdetén látta, hogy az új jugoszláv államalakulat azzal, hogy nagy területeket kapott Versailles-ban, Trianonban és Neuillyben, az osztrák, magyar és bolgár területekkel átvette a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia örökségét, a nemzetiségi problémáit. Pasics Nikola nem értette a nemzetiségi kérdést. [...] Davidovics Lyuba

és a hozzá hasonló szerb reálpolitikusok a kormányzatot nem akarták azonosítani a Délvidék egyes városaiban valóságos rémuralmat bevezető szerb szélsőséges csoportok garázdálkodásaival, és mivel a Magyar Párt kezdeményezői nem adták fel a külön párt gondolatát, különösen Prótics Sztoján sürgetésére a SZHSZ-királyság kormánya végül is engedélyezte a Magyar Párt létesítését.

Csuka 1995, 59.

Az autonomista mozgalomnak néhány bánáti szerb politikus volt az első híve, de tulajdonképeni formát ez a kérdés akkor kapott, amikor dr. Pleszkovics Lukács, aki főként azért, mert bunyevác származásával nem tartotta összeegyeztethetőnek az intranzigens magyar párthoz való tartozást, de magyar érzéseit is követni akarta, az autonomista elképzelés mellé állott. Az autonomista mozgalom a magyarságra bizonyos veszélyt jelentett, mert ha a Délvidék magyarsága elfogadja a vajdasági autonómiának tételeit, már nem csak forma szerint ismeri el a jugoszláv állameszme jogosultságát, hanem ténylegesen és cselekedetekkel is alátámasztja ezt a gondolatot. [...] A délvidéki magyarság elfogadván és elismervén a hajdani szerb Vajdaság történeti jogcímének helyességét, helyesnek fogadja el a trianoni döntést és ezzel az állásfoglalásával a maga részéről is hozzájárul Trianonhoz.

Csuka 1995, 75.

Dr. Krafft István, a német párt elnöke szerémségi ember volt, erősen érzett rajta a horvát környezetnek és a horvát mentalitásnak a hatása, és nem tartotta a németység érdekében valósnak, ha Jugoszláviában együtt halad a magyarsággal.

Csuka 1995, 77.

A Radikális Párt a zsidókat külön ígérettel kötötte le a választásra: az agrárreform céljaira igénybe vett városi földekből negyven láncot ígért a magyarkanizsai zsidó hitközségnek, ha

valamennyi zsidó a radikálisokra szavaz. Dr. Batta Péter, a Magyar Párt magyarkanizsai szervezetének elnöke látva, hogy az ígéretek megnyire befolyásolják a magyarság egyes rétegeit, tiltakozása kifejezéséként lemondott elnöki tisztségéről.

Csuka 1995, 78.

1921. június 28.

Elfogadták a vidovdáni alkotmányt. A parlamentből távozóban Sándor régens ellen Sztájics Szpaszoje nagybecskereki cipészsegéd merényletet követett el. Draskovics Milorád belügyminiszternek jó alkalom volt ez, hogy leszámoljon a kommunistákkal. Megszületett az Obznana, az állam védelméről szóló törvény, amellyel megszüntették a kommunista pártot és megsemmisítették az 59 kommunista mandátumot.

Csuka 1995, 31.

A merénylet jó alkalom volt arra, hogy a délvidéki magyarságot újabb atrocitások ériék. A *Bácskai Hírlap* két munkatársát, Szaulits Antalt és Stella Adorjánt áttoloncolták a határon. Bácsstopolyán Cseremov Dragutin (másutt Cseremov Gyorgye szerepel) főszolgabíró előtt a „kommunista gyanús” Lebach Antalnak – akitől már több ezer holdat elvettek az agrárreform során – naponta tizenkét kilométeres gyaloglást követően meg kellett jelennie. (Cseremov dobrovoljac volt, hajdani osztrák–magyar tisz, aki már Oroszországban is kegyetlenkedett a magyar hadifoglyokkal.)

Csuka 1995, 32.

A vidovdáni alkotmánya Szerb–Horvát–Szlovén Királyság minden állampolgárát jogi és politikai szempontból egyenlőnek tekint. A nemzeti kisebbségek azonban az optálás határidejének letelte előtt (1922. január 26.) nem számítottak a délszláv állam állampolgárainak.

Mészáros 1981, 91.

A vidovdani alkotmány 16. bekezdése kimondta: „A más fajhoz és nyelvhez tartozó kisebbségek anyanyelven történő általános iskolai oktatását a vonatkozó törvény szabályozza.”

Mészáros 1981, 194.

1921. június 29.

Belgrádban meggyilkolták Milorad Drašković belügyminisztert, az Obznana megalkotóját. A rendőrség számos kommunistát letartóztatott, köztük Csáki Lajost és Pálinkás Simont is. Juhász József ellen pedig körözést adtak ki.

Mészáros 1981, 124.

Válaszul az Obznanára az újvidéki „forradalmi” mozgalom vezetőinek egy része arra a következtetésre jutott, hogy a fehérterrorra „vörösterrorral” kell válaszolni. Merényletet követtek el Sándor régens ellen.

Szűts 1991, 159.

1921. július eleje

Pécsett a *Munkásakaratot* a „baloldal” nem volt képes megjelentetni. Új „radikális” lap jelentkezett *Baranyai Magyar Újság* címmel, Hesslein József szerkesztésében. A lap, amely mögött Svetislav Rajić, szerb kormánybiztos-főispán állt, szélsőséges és teljesen felelőtlen cikkeivel a Magyarországhoz történő visszatérés elutasítása mellett kardoskodott. [...] Közölte a jugoszláv sajtóosztály főnökének „hivatalos” nyilatkozatát, miszerint Pécs kiürítése nincs napirenden. Amennyiben erre valamikor sor kerülne, végrehajtása 3-4 napot venne igénybe.

Szűts 1991, 156.

1921. július 2.

[Grosset angol ezredest kinevezték a „Baranya-Misszió” élére.] A nagyhatalmak tábornoki és főbiztosi együttes értekezletén részletesen előírták a Pécs–baranyai Köztársaság területén mindkét fél számára a kiürítéssel, illetőleg a bevonulással kapcsolatos feladatokat. A magyar kormány

Bádoki Soós Károly altábornagyot bízta meg a kiűritendő területek katonai megszállásának előkészítésével és irányításával. A katonai parancsnok mellé kormánybiztosnak kinevezték Kiszely Gyula belügyminisztériumi miniszteri tanácsost.

Szűts 1991, 134.

1921. július 14.

A *Bécsi Magyar Újság* közölte Károlyi Mihály Linder Bélához intézett levelét, amely a Pécs segítségével fejlődő szerb–magyar barátság láttán egyféle cseh–magyar barátság kialakulásában is bízik.

Szűts 1991, 160.

1921. július 21.

Újabb merénylet Szerbiában. Delnicében meggyilkolták Milorad Drašković volt belügyminisztert. A nyomozást követően nemcsak a kommunista párt alapszervezeteit, de a szakszervezeti mozgalmat is felszámolták.

Szűts 1991, 159.

1921. augusztus 1.

Megjelent és hatályba lépett a közbiztonságról és az államvédelemről szóló törvény, ami csak fokozta a kommunisták és a baloldali elkötelezettek üldözését.

Mészáros 1981, 124.

1921. augusztus 4.

Belgrádban felfüggesztették 54 kommunista képviselő mentelmi jogát, ezt követően pedig le tartóztatták őket.

Szűts 1991, 159.

1921. augusztus 6.

Újvidéken rendkívüli és kibővített ülést tartott a városi szenátus, és rendeletbe foglalta, hogy mindazokat, akik a Magyar Tanácsköztársaság bukása után menekültként érkeztek a városba, vagy Magyarországra vagy Szovjetországra

kell toloncolni. (*Bácsmegeyi Napló*, 1921. december 16.)

Mészáros 1981, 149.

1921. augusztus 10.

Gosset ezredes Pécsre érkezett, hogy felügyelje a baranyai területek visszacsatolását.

Szűts 1991, 162.

1921. augusztus 11.

Pécssett – tiltakozásul a közelgő visszacsatolás ellen – délben általános sztrájk kezdődött. Doktor Sándor indulatos beszédet tartott.

Szűts 1991, 164.

1921. augusztus 14.

Pécssett népgyűlést tartottak a Széchenyi téren, ahol a kiűrités rémhírével felizgatott munkásság szónokai kikiáltották a Baranya–bajai Szerb–Magyar Köztársaság megalakulását, amely fegyverrel fogja megakadályozni a magyar nemzeti hadsereg bevonulását. A gyűlés ideiglenes elnökül Dobrovics Péter festőművészt választja meg, majd kisebb delegáció alakul a megbízatással, hogy az új köztársaság megalakulását az antant hatalmak belgrádi követségeinél bejelentse. A felizgatott tömeg ezalatt rombolva, pusztítva vonul végig a Király utcán. Beverik a Nemzeti Kaszinó összes ablakát, szétkergetik a kávéházak közönségét, s megtámadják a Megye utcai Katolikus Legényegylet, valamint a József utcai keresztényszocialista párt helyiségeit is. A tömeg innen a vármegyeháza elé vonul, ahol Rajics szerb kormánybiztos igyekszik megnyugtató beszédet intézni a halálra rémített emberekhez.

Pécs, Baranya 1928, 119.

Pécssett kongresszust tartottak a megszállt területek szakszervezetei. A megjelentek létszámát a korabeli sajtó 15 000–20 000-re teszi. „Egy ideig ott voltam a tömegben, élveztem a tömeg hangulatát” – írta visszaemlékezésében Löbl Árpád. Petar Dobrovic javaslatára előkészületeket

tettek a „szerb–magyar köztársaság” kikiáltására. Megválasztották az ideiglenes intéző bizottság tagjait. Köztük volt dr. Hesslein József a *Baranya-megyei Magyar Újság* főszerkesztője, Boros Imre hírlapíró, Doktor Sándor és mások. [...] Az általuk megfogalmazott kiáltványban egyebek mellett ez volt olvasható: „Mi nem engedjük ideplántálni a borzalmakat. Fegyverrel. Szerszámmal, pusztakézzel, minden erőnkkel ellenállunk. Fel lesznek robbantva a bányák, elpusztulnak az üzemek, rommá lesznek a városok, mielőtt az első terror katoná betenné a lábát. – Baranya-Baja-Szerb-Magyar-Közt. Intéző Biz.”

Szűts 1991, 168–171.

Az intézőbizottság augusztus 14-én levelet vitt Gosset ezredeshez: „Ezredes Úr! Az SHS katonai hatalom által megszállva tartott területek lakossága f. évi augusztus hó 14-én megtartott népgyűlésen proklamálta a Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársaságot, amelyet az SHS állam fennhatósága és a kisantant védelme alá helyez.”

Szűts 1991, 171.

Pécsett kikiáltották a Baranya–bajai Szerb–Magyar Köztársaságot. Linder Béla és Petar Dobrović Belgrádba utazott, hogy Nikola Pašić segítségét és a katonaság támogatását kérje. Pašić már ismerte a nagyhatalmak döntését, és nem ígért semmit.

Vinaver 1971, 168.

1921. augusztus 16.

A magyar kormány tájékoztatta az angol főbiztost, hogy nem ismeri el a baranyai köztársaságot.

Szűts 1991, 172.

1921. augusztus 17.

A nagykövetek konferenciája tiltakozó jegyzéket küldött Belgrádba a Pécs–baranyai Köztársaság szerbek által megszállt terület kiürítésének halogatása miatt. [...] Pécsről 40 vagonból álló

szerelvény indult Eszékre, amely elszállította a szerb városparancsnokság irodáit, a kaszárnyaberendezéseket s a szerb katonatisztek, állami hivatalnokok és tisztviselők magánbútorait.

Szűts 1991, 180–181.

1921. augusztus 18.

A pécsi sajtó szerint a belgrádi miniszterelnök, Nikola Pašić hozzájárult ahhoz, hogy „köztársasági zászlóaljakat állíthassanak fel önkéntesek toborzása útján, s ezek egyenruhával és fegyverrel való ellátását az SHS kormánya biztosítsa”. Linder Béla és Petar Dobrović napok óta Belgrádban tartózkodik.

Szűts 1991, 173.

A *Népszava* közli a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak a Pécs–baranyai Köztársaság kikiáltásával kapcsolatos véleményét. „Őszintén megvallva nehezen adjuk rá fejünket, hogy ehhez a kérdéshez hozzászóljunk, Száz ok is hallgatásra kényszerített bennünket eddig, és teszi lehetlenné ma is, hogy mindent úgy mondjunk meg, ahogy ezt az ügy érdekében elmondanunk kellene. [...] Az a fölfogásunk, hogy amikor az egész világ szeme Magyarországon függ, mégsem előnyös reánk nézve úgy állítani be az egész baranyai kérdést, mintha arra lenne szükségünk, hogy fegyveres erőhatalommal foglaljuk el azt az országrészt, amely sohasem volt elszakítva az anyaországtól, és csak jogellenesen, az erősebb jogán állott megszállás alatt eddig. [...] Linder Béláról azt tudjuk, hogy sem nem szocialista, sem nem kommunista. Linder egyszerűen polgári forradalmár, aki legföljebb az októberi forradalom álláspontját képviseli. Nem tudjuk megérteni, hogy miért kell ebből az emberből a magyar sajtónak kommunistát, egy fiók Lenint vagy Trockijt csinálni, amikor éppen Pécs munkássága tekinti őt legkevésbé ilyennek. Az is rejtély előttünk, hogy a szerb hivatalos körök miként néznének el kommunista üzemeket Baranyában, miként adnának menlevelet a saját

területükre kommunistáknak, amikor éppen a napokban hozták meg törvényüket a kommunisták ellen és tüzzel-vassal fognak hozzá a kommunista mozgalom elfojtásához.”

Szűts 1991, 177.

Bádoki Soós Károly altábornagy, a déli végeken vezénylő tábornok Kaposvárott nyilatkozta: „úgy értesültem, hogy azok, akik ma a »Baranyai szerb–magyar köztársaság« nevében sűrögnek-fognak, fenyegetőznek és fogadkoznak, összesen sincsenek többen, mint kétezren. Ötszáz Magyarországról elmenekült terrorista, akikhez mindössze mintegy ezerötyszáz kétes egzisztencia és megtévesztett ember csatlakozott a baranyai területről. [...] A magyar munkásoknak csak egy töredéke ült fel a szerb intrika szálain mozgó vörös izgatásnak, a többi hű maradt a magyar állameszméhez.”

Szűts 1991, 178.

1921. augusztus 19.

Pécsett a baranyai szerb katonaság parancsnoka hirdetményben teszi közzé, hogy a kiürítés azonnal megkezdődik. Az éjszaka folyamán a város egy nyüzsgő hangyaboly képét mutatja. Három vonat mintegy ezer embert szállít az SHS területére. A *Munkás* és a *Hír* című lapok elkeseredett hangú vezércikkben jelentik be a szocialista uralom összeomlását és a kiürítés megkezdését. A szocialista városi hatóság utolsó intézkedéseként röpcédulákat osztat szét, amelyben a menekülni szándékozók a dohánygyárba utasítja, ahol tömegesen állítják ki a „Menekülésre van kényserítve” kezdetű igazolványokat.

Pécs, Baranya 1928, 120.

Pécs utcáin megjelentek a kiürítésre felszólító falragaszok. [Gyorgyevics alezredes felszólításának szövege u. o.]

Szűts 1991, 181.; 182–183.

Linder Béla augusztus 18-án visszatér Belgrádból Pécsre, de 19-én családjával együtt elhagyja a várost. Petar Dobrović Belgrádból már nem tér vissza Pécsre. [...] Svetislav Rajić főispán még a helyén volt. Hirdetményben értesítette a város lakosságát, hogy aki nem kívánja bevárni a bevonuló nemzeti hadsereget, az 20-án délelőtt 11 órakor és a délután 3 órakor induló vonatokkal Eszék felé elhagyhatja a várost.

Szűts 1991, 184.

Baranya területéről igen sokan menekültek Szlavóniába. Néhány nap alatt az Eszékre érkezettek száma megközelítette a húszezret. Ilyen nagyságrendű elvándorlásra senki sem számított, ezért elhelyezésük szinte megoldhatatlan feladat elé állította a várost.

Szűts 1991, 186.

Svetislav Rajić pécsi főispán, szerb kormánybiztos átadta a városházát Gosztonyi Gyulának, Pécs város magyar kormánybiztosának. A közbiztonság ellátását a szerb rendőrségtől a pécsi városi rendőrség vette át.

Szűts 1991, 198.

A szerb katonaság elhagyta Baját és Pécsset, és megtörtént a környék evakuálása is.

Vinaver 1971, 168.

1921. augusztus 20.

Gosztonyi Gyula kir. kormánybiztos Rajics SHS kormánybiztostól átveszi Pécsset a város feletti közigazgatási hatalmat.

Pécs, Baranya 1928, 120–121.

Magyar csapatok megszállták a pécsi középületeket.

Szűts 1991, 199.

A magyar katonaság bevonult Pécsre. Az ötezer bányász közül 250-en emigráltak.

Vinaver 1971, 169.

1921. augusztus 22.

Augusztus 21-én este 108 főnyi csendőrség érkezik Pécsre. A városban zeng a Himnusz, a lakosság örömmel üdvözlí az érkezőket. 22-én reggel hat órakor az Árpádtetőn felállított diadalkapun át megérkezik a magyar nemzeti hadsereg első szakasza. Ezzel megbukott a Baranya–bajai Szerb–Magyar Köztársaság.

Pécs, Baranya 1928, 122.

1921. szeptember 4.

A hivatalos lapban megjelent Horthy Miklós kormányzó amnesztiarendelete, amely kiterjedt a megszállás alól felszabadított Pécs-baranyai területeken elkövetett „bűncselekményekre” is.

Szűts, 1991, 200.

1921. szeptember

A Pécs és Baja kiürítésére vonatkozó döntést megelőzően már 450 szláv menekültet helyeztek a délvidéki közigazgatásban. A Jugoszláviába került pécsi emigráció vezére Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere, Pécs város polgármestere volt, aki a pécsi köztársaság rögeszméje körül a legtöbbet buzgólkodott. Linder Belgrádban telepedett le, kapcsolatokat teremtett a belgrádi politikai körökkel, és a csoportja később sok bajt és zavart okozott a délvidéki magyarságnak. Állandóan szította a gyanút a szerb politikusok között, és ahányszor bonyodalom támadt Belgrád és Budapest között, Linder egészen nyíltan úgy szóban mint írásban a legerélyesebb lépéseket sürgette Magyarországgal szemben, a frankhamisítási per idején, és a marseille-i királygyilkosság után is.

Csuka 1995, 29.

1921. október 21.

Bethlen István miniszterelnök ellátogatott Pécsre, ahol beszédet tartott.

Szűts 1991, 200.

1921. október 31.

IV. Károly sikertelen visszatérési kísérletét követően a jugoszláv belügyminiszter rendeletben kötelezte a főispánokat és a városi vezetőket, hogy a Vajdaság, Horvátország, Szlovénia, Bosznia, Muraköz és a Muravidék területén élő magyarok tevékenységét, mindennapi életét fokozottan ellenőrizzék.

Mészáros 1981, 149.

1921. november 5.

Az élelmezésügyi minisztérium a lakosság élelemmel történő ellátása érdekében feloldotta a szabad áruforgalomra vonatkozó korábbi tilalmat. Ezzel egyszersmind az árak drasztikus növekedését és a feketekereskedelmet is szeretnék volna megállítani. 50 millió dinár rendkívüli segélyalapot hoztak létre a lakosság ellátásának javítása érdekében, a Vajdaságnak ebből mindössze 250.000 dinár jutott. Az élelmezési gondokat a délvidéki településeken továbbra is a helyi vezetésnek kellett megoldania. A Bánátban 36, a Bácskában 30, Baranyában pedig 26 községben kellett az élelmiszerárakat ellenőrizni „bíróságokat” létrehozni.

Mészáros 1981, 95.

1921. november 27.

Az óbecsei *Tiszavidék* bejelentette, megjelent Eszteleczky Gyuri (György) *Lelkem könnyei* című 128 oldalas verseskötete. Az volt az első magyar könyv, amely az újonnan alakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén megjelent. Már a lap elődje, az *Óbecsei Újság* is közölte „nem egetverő, nem világfigyelmet keltő, de népszerű verseit”.

1921. november

Megjelent a *Magvető*, az S.H.S. Királyság református keresztyének egyházi lapja. Impresszumában feltüntette: Kiadja a *Magvető* iratterjesztése. Szerkesztőség és kiadóhivatal Feketič – Bačka. Megjelenik havonta egyszer. Nyomtatott Pleesz

Henrik könyvnyomdájában Novivrbas. Csak az 1922. márciusi szám címlapján jelent meg a szerkesztő Ágoston Sándor bácsfeketehegyi lelkész neve. A folyóirat kezdetben nyolc (a dupla szám tizenhat), 1941-től tizenhat (a dupla szám harminckét) oldalon közölt híreket a bácskai, bánási, szlavóniai és drávaszögi reformátusok életéből. *A magyar anyanyelvű reformátusok elhelyezkedése* (1922. február), *Vukovári szeretetház* (1922. március), *Lelkészbeiktató Torontálvásárhelyen* (1922. augusztus–szeptember) és az ehhez hasonló írások határozták meg a folyóirat arculatát.

Ágoston Sándor szerkesztő a folyóirat megjelenésének első évfordulóján, 1922 novemberében közölte Az egy éves *Magvető* című számvetésében kiemelte: „lapunk hármast hivatásat ismertük fel”. Az ébresztés: az alvó lelkek felébredése. A belső közösség ápolása: ápolja az SHS királyi református keresztyének egyházmegyei közösségét. A külső egység ébrentartása: a békeszerződés nyomán „a magyar református egyház több állam területére tagozódott. Magyarország, Erdély, Szlovákia, Jugoszlávia, Amerika református magyar egyházai mind külön egyházkormányzati területekbe szervezkedtek, de azért összeköt bennünket a hitnek, a reánk kiáradó szent Léleknek, s a Jézus Krisztus láthatatlan Főségének egysége”. Az 1941. év januári szám *Hűsz esztendő* című vezércikkében ugyancsak Ágoston Sándor megállapította: „Ha végiglapozzuk a *Magvető* és a *Kalendárium* [az *Árvaházi Naptár*] hűsz évfolyamát, olvasmányokban, tudósításokban, hírekben, képekben megtaláljuk a jugoszláv református egyház egész eddigi történetét.”

1921. december 15.

Szabadkán megjelent a *Hírlap*, a Magyar Párt lapja, melyet „a szervezkedés gerince és a legfontosabb eszköze”-ként tartanak számon. Alapítója Törley Bálint volt, akit a leghatékonyabban Falcione Árpád segített a munkában, néhány más

magyar földbirtokos támogatásával. Az anyagi eszközök előteremtése nem volt túlságosan nehéz, sokkal nehezebb volt a technikai kérdések megoldása. A *Hírlap* első felelős szerkesztője Vukov Lukács volt, akinek személye azért is megfelelt, mert ismerte a délszláv nyelvet, ami akkoriban a legnagyobb ritkaság volt a délvidéki magyar újságírók között. Vukov „kiválása” után Havas Károly lett a szerkesztő, aki azzal a rövid megszokással, amelyben a *Hírlap* a párt tulajdonából egy üzleti vállalkozás kezébe jutott, egészen 1929 áprilisáig, a *Hírlap* betiltásáig magmaradt a lap felelős szerkesztőjének. A *Hírlap* főmunkatársa Godányi Zoltán volt, a többi munkatársak Magyar Domokos, Pál Tamás, Komor Mihály, Buzás László, Arányi Jenő, Gyomai Imre, Magyar József, s később Csuka János, aki rövidebb-hosszabb ideig dolgozott a Magyar Párt hivatalos lapjánál. Ezek között olykor voltak emigránsok is, de mindig csak olyan munkakörben, amely nem befolyásolta a *Hírlap*nak intranzigens, harcos és megalkuvást nem ismerő magyar szellemét. A lap irányítása Törley Bálint kezében nyugodott, aki különösen arra helyezte a súlyt, hogy a hírlap a magyar sérelmeket állandóan nyilvántartsa.

Csuka 1995, 72.

Havas Károly – aki a Magyar Párt tulajdonképeni publicistája volt – rendkívül élesen bírálta a *Hírlap* egész működése alatt a délszláviai eseményeket és különösen az agrárreform végrehajtása során elkövetett visszaélések, a nincstelen magyarok kismizmizése és az iskolaügyi sérelmek miatt folytatott állandó harcot.

Csuka 1995, 73.

1921. december 31.

A szabadkai hatóság engedélyezte a Népkör szilveszteri műsoros estjének megtartását. Ezen kívül sem 1921-ben, sem 1922-ben nem léphetek színpadra a műkedvelő színjátszók.

Garay 2012, 12.

1921 vége

A Magyarországra optáltak száma az év végére elérte a 39 000-et.

Vinaver 1971, 274.

1921

Szabadkán a Függetlenségi Kör helyiségében Pleszkovics Lukács volt országgyűlési képviselő vezetésével megalakult a Népkör – Magyar Olvasókör. Kezdetben a Népkör épületében tartották meg műkedvelői előadásait, amelyek többnyire táncmulatsággal egybekötött dalestek voltak. 1925-ben dr. Szántó Gábor evangélikus lelkész, ismert költő vette át az irányítását.

Bokréta 1940, 17.

